

Mírová smlouva s Maďarskem

6. května 1920 Rada velvyslanců mírové konference oficiálně předala maďarské mírové delegaci konečný text mírové smlouvy. Hlavní zásady a ustanovení smlouvy kromě drobných stylistických oprav podřadného významu zůstaly nezměněny. Maďarská delegace dostala lhůtu do 21. května, aby se vyjádřila, zda mírovou smlouvu přijímá. Tímto aktem mírová jednání s Maďarskem skončila.

Mírové podmínky vyvolaly v maďarských vládních kruzích velké rozčarování, přesto však bylo jasné, že vláda nemá jinou volbu, než mírovou smlouvu podepsat. Na ministerstvu zahraničí byl už od poloviny dubna 1920 připraven dokument, který analyzoval nevýhody i přednosti přijetí mírových podmínek. Argumenty proti přijetí poukazyvaly na to, že svým podpisem Maďarsko formálně uzná ztrátu odtržených území i materiální náklady, vyplývající z reparací a zřekne se svobodného rozvoje armády. Pro podpis naopak zazněly mnohem silnější argumenty. U rozvažování alternativy odmítnutí nebo přijetí nebylo možno pominout fakt, že „územní rozhodnutí mírové smlouvy se všemi jejími důsledky se prakticky, s výjimkou západních žup, už uskutečnily, a není v naší moci na tomto stavu něco změnit“. Analýza dále uváděla, že v případě odporu Maďarsko nemůže doufat v žádné mezinárodní sympatie nebo spolucítění. Došlo by pouze k nové okupaci, hospodářská situace země by se dále oslabil, což by mohlo ohrozit vnitřní pořádek v zemi, a v důsledku toho by se obyvatelstvo odtržených území mohlo své mateřské zemi odcizit. Mír, o který by Maďarsko dříve či později stejně bylo nuceno požádat, by tak byl ještě horší, uvádělo se v dokumentu. V případě podpisu mírové smlouvy se naopak Maďarsku otevře možnost realizovat skutečnou zahraniční politiku, mohou být zahájena jednání o navázání hospodářských vztahů.⁹⁴⁾

V argumentaci mluvící pro podpis dostával ve vnitřních maďarských diskusích až přespříliš velkou váhu doprovodný Millerandův dopis, zejména pak ta jeho část týkající se hranic, která odkazovala na to, že „nelze vyloučit, že na místě samotném se bude považovat za nutné provést přezkoumání, abychom na jednotlivých místech hranici, konstatovanou ve smlouvě, přemístili“. Úkolem rozhraničovacích komisí pak má být podávání návrhů na případné lokální úpravy Radě Společnosti národů, která bude prostředníkem mezi zainteresovanými stranami v zájmu mírové změny.⁹⁵⁾ Tento výrok znamenal další záchytný bod pro souhlas s podpisem mírové smlouvy, na druhé straně však vzbuzoval v maďarském veřejném mínění, ochotném k sebeklamau, nepodložené iluze. V euforii spojené s dopisem se podstatná formulace, kterou obsahoval, tj. že spojenecké a přidružené mocnosti „v žádném ohledu nebudou upravovat územní rozhodnutí“, zcela přehlížela.

Apponyi jako předseda mírové komise poukazyval na to, že za současné situace by bylo jakékoli vzpírání se rozhodnutí velmocí národní katastrofou, zdůraznil však, že tíhu takového činu musí nést celá vláda, a ze své funkce odstoupil. Také ministr

⁹⁴ Srov. Mihály Fülöp-Péter Sipos, c. d., s. 78
⁹⁵ Tamtéž

zahraničí Pál Teleki souhlasně s většinou mírové delegace soudil, že nevyhnutelnou odpovědnost za takový skutek musí převzít vláda. Mírová delegace proto 19. května odstoupila a vrátila svoje pověření vládě. O dva dny později v Paříži Iván Praznovszky oznámil, že maďarská vláda mírové podmínky přijímá a je připravena mírovou smlouvu podepsat.

Nastaly však komplikace spojené s pověřením osob, které měly mírovou smlouvu podepsat. Horthyho rozhodnutí pověřit podpisem mírové smlouvy ministra zahraničí Pála Telekiho nepovažovala za rozumné Paříž, která si nepřála oslabit profrancouzskou pozici Telekiho takovým nepopulárním úkolem. Navíc v maďarských politických kruzích převládlo mínění, že mírovou smlouvu by neměla podepisovat žádná reprezentativní osobnost, aby tak byl demonstrován protest Maďarska a zároveň snížen význam podpisu, a kromě toho ani nikdo ze známých politiků se nechtěl ujmout úkolu, který by znamenal ukončení jeho dráhy. Nakonec byl jedním ze signatářů stanoven Alfréd-Drasche Lázár, mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr, jeden z vedoucích úředníků ministerstva zahraničí, který vzhledem ke své funkci nemohl odmítnout splnit příkaz, nemluvě o tom, že měl máslo na hlavě, protože ve vedoucí funkci zůstal i ve službách Zahraničního lidového komisariátu Republiky rad. Druhým signatářem se stal nejméně významný a nejméně známý člen kabinetu, ministr práce a blaha lidu Ágos Benárd.

4. června 1920 byla pak ve versailleském paláci Velký Trianon podepsána mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými a sdruženými na straně jedné (Francie, Velká Británie, USA, Itálie, Československo, Rumunsko, Stát Srbsko-Chorvatsko-Slovinský, Polsko, Belgie, Řecko, Portugalsko, Čína, Siam, Kuba, Nicaragua a Panama) a Královstvím Maďarským na straně druhé. Ze strany Dohody signatářem na nejvyšší úrovni byl francouzský ministerský předseda a ministr zahraničí Millerand, ze zemí sousedících s Maďarskem a na podepsání smlouvy maximálně zainteresovaných přijeli ministři zahraničí Beneš a Trumbić, a rumunský politik a budoucí ministr zahraničí Nicolae Titulescu. Ze strany ostatních velmocí a přidružených zemí dokument signovali většinou pařížští velvyslanci.

13. listopadu 1920, po opětovných urgencích velmocí, maďarské národní shromáždění projednalo návrh zákona o začlenění mírového dokumentu do maďarského zákonodárství. Zahraniční, veřejnoprávní a hospodářský výbor pak jednohlasně doporučil jeho přijetí. 15. listopadu byl zákon přijat. Maďarsko tím ze své strany splnilo ratifikační povinnost. V první polovině roku 1921 pak maďarskou mírovou smlouvu ratifikovaly i dohodové velmocí a ostatní zainteresované státy. 26. července 1921 vstoupila maďarská mírová smlouva v platnost i z mezinárodně právního hlediska. Maďarský ratifikační zákon 1921:XXXIII byl poté 31. července 1921 začleněn do maďarského Corpus Juris.⁹⁶⁾

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 80

Kongres Spojených států mírovou smlouvu s Maďarskem podobně jako německou a rakouskou mírovou smlouvu neratifikoval, pouze vydal rozhodnutí o zrušení válečného stavu s těmito třemi zeměmi a o uzavření zvláštní smlouvy s nimi.

Maďarská mírová smlouva byla vytvořena stejným způsobem jako mírová smlouva versailleská a saint-germainská. Sestává z 364 článků, rozčleněných do čtrnácti částí. Prvních dvacet šest článků představuje Smlouva o společnosti národů, část II. vymezuje maďarské hranice, III. obsahuje evropské politické klauzule, IV. maďarské zájmy mimo Evropu, V. vojenské, námořní a vzduchoplatecké klauzule, VI. ustanovení o válečných zajatcích a hrobech, VII. ustanovení trestní, VIII. určuje náhradu škod, IX. stanoví klauzule finanční, X. hospodářské, XI. opatření o vzduchoplavbě, XII. o přístavech, vodních cestách a železnicích, XIII. se zabývá problematikou práce, XIV. obsahuje klauzule rozličné; dále sestává smlouva z přílohy, protokolu a deklarace, která upřesňuje některá ustanovení. V závěru obsahuje mapu s podrobnými údaji o novém území, s výhradou upřesnění hranic v úsecích, jež jsou ve smlouvě výslovně uvedeny.⁹⁷⁾

Hraniční čára popsaná v trianonské smlouvě byla už předtím obsažena v usnesení Nejvyšší rady konference z 12. června 1919. Na základě mírové smlouvy odevzdalo Maďarsko nástupnickým státům cca 71, 5% území Uher. Rozloha nového státu byla okolo 93. 000 kilometrů čtverečních (dříve 325. 000 km, respektive 282. 870 bez Chorvatska a Slavonska) s cca 7 600. 000 obyvateli (oproti původním 21 milionům, respektive 18, 3 milionům). Rumunsku připadlo území o rozloze 103. 093 km (větší než území zbylého, trianonského Maďarska) s 5 258. 000 obyvateli, z nichž bylo 31, 6% Maďarů, Československu 61. 633 km čtverečních s 3 518. 000 obyvateli (30, 3% Maďarů), Království SHS území o rozloze 20. 551 km s 1 509. 000 obyvateli (30, 3% Maďarů) a Rakousku 4. 020 km s 292. 000 obyvateli (8, 9% Maďarů). Za hranicemi maďarského státu se tak ocitlo celkem 30, 2% maďarského obyvatelstva,⁹⁸⁾ především v Rumunsku a Československu. Poválečné územní změny byly ukončeny předáním Burgenlandu Rakousku a připojením žup Baranya a Pécs, okupovaných Jugoslávii, v létě 1921. Definitivní podobu československo-maďarských hranic určila delimitační komise československo-maďarská, která začala pracovat 27. července 1920. Rozhraničovací komise byly pověřeny stanovit v konkrétní lokalitě nejprve hranice stanovené v mírových smlouvách, a dodatečně i hranice stanovené na základě výsledků plebiscitu předepsaného v případech určených mírovou smlouvou.⁹⁹⁾ (Maďarské vládě se podařilo dosáhnout plebiscitu jen v okolí Šoproně, které bylo touto cestou získáno zpět.) Komise byly složeny ze sedmi členů, z nichž pět jmenovaly Velká Británie, Spojené státy, Francie, Itálie a Japonsko, a po jednom členu oba dva státy, přímou zájmem na určení státní hranice. Maďarská strana se zpočátku snažila využít rozhraničovací komisi ve smyslu Millerandova průvodního dopisu na revidování hranic, určených trianonskou mírovou smlouvou, dohodoví komisari

97 Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, roč. 1922, č. 102

98 Srov. Ignác Romsics, Magyarország története a XX. században, Budapest 1999, s. 143

99 Srov. Jozef Klimko, c. d., s. 94

však konstatovali, že průvodní dopis má na mysli výhradně určitá místa hranic, kde by byla zjištěna evidentní neodůvodněnost hraniční čáry. 4. -5. května 1925 delimitační komise s definitivní platností verifikovala všechny úseky československo-maďarských hranic, kde došlo ke změnám oproti trianonské mírové smlouvě. Při zpřesňování hranic Československo získalo 51, 2 km², Maďarsko 86, 2 km².¹⁰⁰⁾

Ve III. části smlouvy, obsahující politické klauzule, je formulován vztah Maďarska k Itálii, Jugoslávii, Rumunsku a Československu, jakož i k území Rjeki z hlediska mezinárodně politického. Smlouva konstatuje, že Maďarsko uznává úplnou nezávislost státu srbsko-chorvatsko-slovinského a úplnou nezávislost státu československého, zahrnujícího i autonomii území Rusínů na jih od Karpat. Dále pak se Maďarsko vzdává ve prospěch státu SHS, Rumunsku, státu československého, Itálie a Rjeki „všech práv a právních titulů na území bývalého mocnářství rakousko-uherského, která leží za hranicemi Maďarska, tak jak jsou popsány v části II (Hranice Maďarska)“ a jsou uznány za část uvedených států.¹⁰¹⁾

Smlouva dále zavázala Maďarsko k dodržování spravedlivé menšinové politiky v duchu zásad Společnosti národů. Konstatovala, že „Maďarsko uznává za příslušníky maďarské ipso facto a bez jakékoli formality všechny osoby, které mají domovské právo na území maďarském v době, kdy tato smlouva nabude platnosti, a nejsou příslušníky jiného státu“ a každou osobu, která se narodila na maďarském území. Všichni maďarští státní občané pak si jsou rovni před zákonem a budou požívat stejných občanských a politických práv bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství. „S příslušníky maďarskými, náležejícími k menšinám ethnickým, náboženským neb jazykovým, bude po právu a ve skutečnosti za stejných záruk zacházeno stejně jak s ostatními občany maďarskými. Zvláště budou míti stejné právo, aby vlastním nákladem zakládali, řídili a pod dozorem měli ústavy lidumilné, náboženské neb sociální, školy a jiné ústavy výchovné s právem používat tam volně svého jazyka a svobodně tam vykonávat své náboženství.“¹⁰²⁾

Vojenské a námořní klauzule byly vypracovány tak, aby znemožnily vybudovat z maďarské armády takovou sílu, která by mohla ohrožovat sousední státy. Všeobecná branná povinnost byla zrušena. Maďarská armáda mohla být napříště sestavována a doplňována pouze na základě dobrovolného vstupu, přičemž její početní stav nesměl přesahovat 35. 000 mužů včetně důstojníků a doplňovacích těles. Smlouvou byla přesně a závazně určena i velikost jednotlivých formací, poměr důstojnictva a poddůstojnictva a počet těžkých a lehkých zbraní. Letectvo a námořnictvo nebylo maďarské armádě vůbec povoleno, existující bitevní lodě se vláda zavázala přebudovat na civilní nebo je odevzdat na úhradu reparací. Smlouva nepovolovala ani zřizování polovojských organizací, dovoz zbraní a jejich výrobu pro export, výrobu těžkých

100 Tamtéž, s. 130

101 Sbíрка zákonů a nařízení, c. d.

102 Tamtéž

moderních zbraní včetně tanků. Armáda měla sloužit pouze k ochraně hranic a veřejného pořádku. Zakázána byla veškerá mobilizační opatření, veškeré vojenské školy neodpovídající potřebě (počet jejich žáků a učitelů byl zahrnut do limitu armády 35. 000 mužů) měly být zrušeny. Veškerý vojenský materiál, který nebyl smlouvou povolen, měl být předán na úhradu reparací. Maďarská armáda měla podléhat kontrole mezispojenecké dozorčí komise.

Smlouva stanovila zřízení reparační komise, která měla za účelem náhrady škod dozírat na maďarské hospodářství a na dodržování platebních povinností. Maďarsko na základě smlouvy uznalo, že ono a jeho spojenci „jsou jako původci odpovědní za ztráty a škody, jež utrpěly vlády spojené a sdružené a jejich státní příslušníci následkem války vnucené jim napadením od Rakouska-Uherska a jeho spojenců.“¹⁰³⁾ Z nárysu reparačních povinností bylo zřejmé, že se na dlouhou dobu stanou výraznou zátěží maďarské ekonomiky. Maďarsko mělo nahradit škody způsobené spojencům vojenskými akcemi za války, dopravní a hospodářský materiál, poměrně připadající na nástupnické státy, nebo který se během války nacházel na maďarském území. Maďarsko mělo poskytnout prostředky na výplatu penzí válečným poškozenecům a jejich rodinám v nástupnických státech apod. Byla stanovena rovněž povinnost navrácení kulturních statků, prokazatelně náležejících do vlastnictví nástupnických států nebo jejich příslušníků. Maďarsko se stejně jako ostatní nástupnické státy zavázalo ručit za poměrnou část zajištěného i nezajištěného rakousko-uherského státního dluhu. Hospodářské klauzule uložily dočasná omezení v oblasti zahraničního obchodu, povinnost poskytovat při uzavření řádných obchodních smluv spojeneckým státům po určitou dobu doložku nejvyšších výhod a řadu dalších povinností.¹⁰⁴⁾

Mírová smlouva s Maďarskem vešla do dějin pod názvem trianonská, podle místa, kde byla podepsána. Přestože byla vlastně už jen právní kodifikací stavu, který ve střední Evropě fakticky existoval, a v němž se Maďarsko nacházelo, stala se dokumentem symbolem, který byl pro Maďarsko ztělesněním celonárodní křivdy a diktátu velmocí, jehož důsledky ovlivnily nejen celou meziválečnou zahraniční maďarskou politiku až do jejích katastrofických konců, ale projevíly se v celém spektru maďarského politického a společenského života, ovlivnily život všech vrstev maďarské společnosti, a jehož konsekvence přesahují až do současnosti.

103 Tamtéž

104 Tamtéž

III. TRIANONSKÁ REALITA

1. Pokus o konsolidaci (20. léta)

Trianonský šok

Po podepsání trianonské mírové smlouvy byla celá maďarská společnost ochromena šokem. Ztráty, které Maďarsko utrpělo, byly srovnávány s újmou, k níž došlo v 16. století rozdělením Uher na tři části v důsledku osmanského záboru. Maďarská společnost prožila takový otřes, který ovlivnil myšlení a chování generací víc než kterýkoli jiný faktor. Održená území byla pro maďarství z hospodářského, politického i psychologického hlediska takovými frustrujícími ztrátami, jako by byla obydlena výhradně Maďary. Země, v roce 1918 náhle rozdělená, získala sice nezávislost, ale panovala v ní žalostná bída. Nenašel se člověk, který by s dobrým svědomím přijal održení více než tří milionů spoluobčanů, zatímco počet obyvatelstva v mateřské zemi nedosahoval osmi milionů. Vliv šoku ještě zhoršoval fakt, že stěží existovala rodina, která by nebyla dotčena touto maďarskou národní tragedií a která by na vlastních osudech bezprostředně a bolestně nepocítovala pohromu, která zemi postihla. Nezásadové uplatnění národnostního principu dezavuovalo právo na sebeurčení, stavěné v propagandě vítězných mocností na přední místo, a způsobilo, že trianonskou mírovou smlouvu nemohli uznat jako spravedlivou ani ti, kdo nutnost rozpadu historických Uher chápali a uznávali. Nesouhlas s mírovou smlouvou a její odmítání nebylo pouze postojem kontrarevolučního režimu či výrazem pravicových šovinistických, nacionalistických vrstev maďarské společnosti, jak se v historiografii nástupnických států tradičně konstatovalo a dodnes konstatuje, ale vyjádřením celonárodního pocitu. Neexistovala taková společenská vrstva či skupina, nezávisle na majetkovém postavení, zaměstnání, politickém názoru či náboženství, která by se s novým mírovým uspořádáním smířila a byla ochotna považovat vytvořené hranice za konečné.

Dlouhodobé hospodářské důsledky mírové smlouvy ovlivnily život zbylého obyvatelstva na desetiletí. Spolu s územími nově vzniklým státům připadla i významná část národního majetku. Celkově vzato nový maďarský stát disponoval 38 procenty starého národního majetku.¹⁾ Konkrétní realizace územních změn a reparačních požadavků svědčila o diktujících tendencích vítězných států, které vycházely spíše ze snahy získat územní a ekonomické maximum ve svých požadavcích než z ušlechtilých zásad práva a demokracie. Od roku 1918 žilo obyvatelstvo ve stavu totálního chaosu, což vyplývalo ze všeobecného zhroucení celkového infrastrukturálního systému, ze ztráty surovinových zdrojů – maďarský průmysl byl plně odkázán na dovoz, v období ochromeného zahraničního obchodu a blokády značně svízelný, z nespoutané inflace, z nedostatku mobilního kapitálu. Politikům vyrostlým v rámci monarchie – od

1 Ignác Romsics, *Helyünk és sorsunk a Duna-medencében*, Budapest 1996, s. 328

Horthyho po Kuna – se zdálo být nepředstavitelné, že by bylo možno žít v těchto nových hranicích.

Zmenšení území Maďarska po Trianonu způsobilo nepřekonatelnou krizi v první řadě v životní dráze veřejných zaměstnanců a následně nebo bezprostředně ztížilo postavení dalších vrstev inteligence v pozici zaměstnanců. Do zmenšeného Maďarska přesídlilo téměř 350. 000 evidovaných uprchlíků, kteří byli nuceni opustit svoje dosavadní bydliště a hledat nový domov ve své mateřské zemi. Převážná část z nich přišla od konce roku 1918 do konce roku 1920 – z Rumunska 197 tisíc, ze Slovenska 107 tisíc, z Jugoslávie 45 tisíc a z Rakouska 1200 uprchlíků. Tak bylo náhle třeba v cca osmimilionovém Maďarsku uživit i okolo 200 tisíc duševních pracovníků, ne o mnoho méně než ve starých Uhrách. (Podle oficiálních údajů o sčítání lidu žilo v Uhrách téměř 310. 000 duševně pracujících, zatímco v roce 1920 ve zmenšené zemi 235 tisíc.)²⁾ Navíc bylo třeba umístit i významnou část důstojníků a poddůstojníků armády, jejíž stav byl na základě mírové smlouvy snížen na 35. 000 mužů. Zchudlé Maďarsko tak zdědilo předimenzovanou vrstvu duševně pracujících.

Tento jev sebou nesl podstatný společenskopolitický důsledek. Vedle velkostatku a velkokapitálu byla také inteligence bezprostředně zainteresována na znovuzískání ztracených území. Tato okolnost upevňovala společenskou základnu Horthyho režimu mnohem více, než byla například porevoluční emigrace schopna postihnout.³⁾ Prvním polovičatým pokusem řešení tohoto problému bylo propouštění těch, kdo se „kompromitovali“ v revoluci. Ti, které zaměstnávaly obě revoluční vlády, byli okamžitě, bez individuálního posudku okamžitě propouštěni. Pak následovaly disciplinární prověrky v řadách úředníků, učitelů, profesorů, důstojníků. Tisíce jich bylo propuštěno, poslány do důchodu, mnoho jich emigrovalo. Podle statistických údajů šlo asi o 9 tisíc úředníků.⁴⁾ V každém případě hlavní linie vývoje ukazuje na to, že pokud do konce 90. let 19. století bylo charakteristické přistěhovalectví inteligence a kvalifikovaných dělníků, od 20. let se pak stalo pravidelným vystěhovalectví inteligence a kvalifikovaných průmyslových dělníků. Změna společenské struktury se tak obrátila i ve složení vystěhovalectví.

Když politická a hospodářská emigrace let 1919-1921 a propouštění nepřinesly kýžený výsledek, zrodila se další polovičatá řešení, tzv. numerus clausus a seznam B. Na základě uplatnění seznamu se podařilo v letech 1922-1923 propustit 26. 000 veřejných zaměstnanců, v letech 1924-1925 pak další tisíce. Ačkoli u uplatňování seznamu byla zohledňována i společenská hlediska (propouštění Židů, nedůvěryhodných osob, žen), citelně se dotkly i úřednické vrstvy patřící k základně režimu a stupňovaly pravicovou opozičnost. Navíc byli postiženi především kategorie inteligence s nižšími příjmy.

²⁾ Tibor Hajdu, *Az értelmiség „túltermelés“ és társadalmi hatásai*, In: *A két világháború-közötti Magyarországról*, Budapest 1984, s. 57

³⁾ Srov. tamtéž, s. 58

⁴⁾ Tamtéž

Numerus clausus byl zaměřen v první řadě na omezení počtu univerzitních posluchačů. Jejich počet totiž, a také počet maturantů, ve 20. letech bez ohledu na těžkosti s umístěním dále rostl. Kromě toho překážky v rozvoji průmyslu, nasycenost obchodní a finanční dráhy, podstatně zmenšená rozloha půdy (cca 30% původní rozlohy) činily předem nereálnými výzvy, aby se děti inteligence vrhaly na „praktickou dráhu“.

Z pravicových studentských organizací vzešlo hnutí, které po vítězství kontrarevoluce požadovalo vyloučení Židů z univerzit. Nejsilnější byla tato snaha na lékařských fakultách a na technikách, kde byl jejich počet největší a kde existovalo největší napětí. Na lékařských fakultách se počet židovských posluchačů blížil polovině, na technikách třetině. Když musel profesorský sbor budapeštské univerzity zaujmout stanovisko ve věci maximalizace počtu posluchačů a omezení počtu židovských posluchačů, proti se postavila jen rada filozofie. Numerus clausus nakonec přijala Telekiho vláda v září 1920 spolu s parlamentem. Zákon 1920:XXV. z. sb. omezil počet posluchačů židovského původu na 6%. Objevil se i návrh na omezení počtu ženských posluchačů, ale tuto možnost využila jen lékařská fakulta do roku 1926. V roce 1928 numerus clausus upravila Bethlenova vláda, poskytující větší svobodu pro zvolení způsobu seberealizace.⁵⁾

Vedoucí politická elita Maďarska po šoku z mírové smlouvy pojímala Trianon jako historickou nahodilost a totální nespravedlnost, a její odpověď na něj bylo absolutní odmítnutí. Stanovisko úplného odmítání a z něj logicky vyplývající program integrální revize byl podporován systémem nejrůznějších argumentů, které jako nezpochybnitelné teze vytyčila už maďarská delegace na pařížské mírové konferenci – priorita Maďarů v Karpatské kotlině a jejich kulturní převaha, idea svatoštěpánského státu tolerantního k menšinám, zeměpisná a hospodářská jednota Podunají atd. Jisté racionální prvky některých argumentů byly však do takové míry smíchány s polopravdami, zatajováním prokazatelných fakt i s otevřeným lhaním, že v konečném výsledku zabraňovaly pravdivému poznání minulosti maďarské společnosti, nezbytnému pro vyvození poučení i pochopení historických souvislostí, a ztěžovaly reálný pohled na budoucí možnosti maďarské politiky. Výsledkem toho, že došlo k odtržení nejen nemaďarských, nýbrž i etnicky maďarských území, a to v nemalé míře, byl fakt, že „maďarská politika neviděla v celém rozdělení Uher nic než akt brutálního násilí a pokrytectví válečných vítězů, nedokázala rozlišovat mezi odtržením etnicky cizích území zralých pro osamostatnění a neoprávněným, nespravedlivým odtržením území etnicky maďarských. Nedokázala se vzdát vidiny velkých Uher a stále více se nechávala řídit pocitem, že Maďarsko má u Evropy dluh za těžkou křivdu, kterou mu způsobila. Z těchto důvodů se také Maďarsko v roce 1938 cítilo vůči Evropě zbaveno všech závazků a ve chvíli, kdy se vyskytla šance na změnu jeho územního statutu, nezastavilo se u území etnicky maďarských, ale jak se postupně

⁵⁾ Srov. tamtéž, s. 59-62

otevřely další možnosti, hnalo se dál za vidinou velkých Uher, rovnou ke katastrofě roku 1944.⁶⁾, napsal ve své studii sociolog István Bibó.

Režim tak postavil proti trianonskému míru nikoli národní princip, nýbrž staré maďarské požadavky, a vyjadřoval nikoli národní, nýbrž říšskou, velkomadžarskou koncepci. Na této koncepci pak byla postavena ideologie podpírající legitimitu režimu. Pro kontrarevoluční režim bylo proto důležité trvání na integrální revizi jako na jediném a základním národním zájmu také z hlediska jeho sebeoprávnění, neboť tak zakrýval „chybu zrození“, fakt, že přijal ty mírové podmínky, které předcházející revoluční vláda odmítla, a Republika rad se dokonce pokusila o ozbrojený odpor. Kontrarevoluční režim skutečně neměl jinou volbu než se smířit s nezměnitelným a vzít na vědomí nové hranice, nechťel však na sebe převzít odpovědnost za tento krok, a proto hledal viníky, na které by odpovědnost přenesl. V první řadě je viděl v aktérech obou revolucí, Károlyiho buržoazně demokratické v roce 1918 a v Kunově Republice rad z roku 1919, a také v jednotlivých splečenských skupinách a ve zvýšené míře v židovství. V žádném případě však nevinil režim před rokem 1918, který se naopak pokoušel restaurovat v jeho četných rysech. Heslo „Zmrzačené Maďarsko není země, celé Maďarsko je nebe!“ pak chtělo zafixovat ve vědomí společnosti víru, že jedinou příčinou vši současné bídy Maďarska, jeho zaostalosti a vykořisťování člověka je okleštěné Maďarsko, a že naopak úspěšná revize trianonského míru povede k národnímu rozkvětu a ke všeobecné prosperitě.⁷⁾

Problém maďarské revize byl jedním z nejnegativnějších momentů ve vývoji střední Evropy mezi dvěma světovými válkami. Úsilí maďarské politiky o totální revizi hranic učinilo z maďarské zahraniční politiky fosilii, stalo se anachronismem a mělo za následek téměř naprostou izolaci země ve vztahu k jejím sousedům. Navzdory pokusům o příležitostná vyjednávání se nepodařilo s okolními zeměmi postavit susedské vztahy na racionální nosné prvky – průchodnost hranic a hospodářskou spolupráci. Na druhé straně však nelze nepřipomenout, že vlády susedních zemí na zcela nepřijatelný maďarský slogan „Všechno zpátky!“ reagovaly stejně umíněně stanoviskem „vůbec nic nikdy zpátky“.

Maďarskou politiku přivedla na nebezpečnou cestu nikoli trianonská mírová smlouva, nýbrž zvolená strategie revize mírové smlouvy, která byla schopna uvažovat pouze z hlediska opětného získání území, ale nebrala v potaz důsledky této politiky. Jediný způsob, jak dospět k navrácení území v tomto prostoru, spatřovala od 30. let v podpoře hegemonní velmoci, hitlerovského Německa. Tuto taktiku provozovaly i další státy, ovšem právě s protichůdnými cíli – aby ochránily svoje území a majetek. Tak se podařilo podunajským státům vydat samy sebe a své sousedy neřiditelným silám.⁸⁾

6 István Bibó, *Bída malých národů východní Evropy*, Brno-Bratislava 1997, s. 179

7 Srov. Mihály Fülöp-Péter Sipos, c. d., s. 84

8 Srov. tamtéž

Pokusy zahraniční politiky o překonání izolace

Pro rozšíření aktivit maďarské zahraniční politiky znamenalo podepsání mírové smlouvy nové možnosti. V období geneze nového mocenského systému se vláda pokoušela zlepšit mezinárodní postavení země dalšími cestami a způsoby. Za zvláště důležité považovala vytypování bodů, v nichž bylo možno prolomit dosavadní kruh izolace. „Kolem nás se vytvořil prstenec, a úkolem diplomacie je tento kruh přetrnout“, vyjádřil svou diagnózu a terapii István Bethlen ve svém dopise Pálu Telekimu už v dubnu 1920.⁹⁾ Základní podmínkou pro prolomení izolace bylo, aby Maďarsko jak velmoci, tak ostatní státy střední a východní Evropy nakonec považovaly nikoli za torzo, které zbylo z rozpadlé říše, nýbrž aby braly na vědomí jeho suverénní existenci, dokonce aby je přijaly jako partnera. Sondování ochoty k jednání a pak realizace rozhovorů se stala tajným diplomatickým úkolem. Maďarská zahraniční politika nechťela nechat nevyužito ani jednu možnost. Vážné kontakty iniciovali v první řadě István Bethlen a Pál Teleki, stejně jako jejich užší okolí – Miklós Bánffy a Imre Csáky. K vládě, která ještě nedisponovala ani politickou kultivovaností, ani taktickým uměním, nutným k vysoké funkci, našli naopak přístup mnozí dobrodruzi. Horthy byl ochoten se ujmout i nejnemožnějších nápadů, zvláště když odpovídaly třem kritériím – pocházely od vojáků, slibovaly senzačně rychlý úspěch při obnově staré uherské slávy a odpovídaly jeho oblíbené utkvělé myšlence – antibolševické křížové výpravě. Hlava státu byla sice pravidelně zpravována o krocích linie Bethlen-Teleki a schvalovala je, to jí však nebránilo v uskutečňování vlastních akcí. Regent a jeho vojenské okolí v průběhu roku 1920, doufaje v rychlý úspěch, začal budovat vztahy s vůdci německých, rakouských a bavorských krajně pravicových, kontrarevolučních organizací. Mezi nimi nejznámější osobnost byl generál Erich Ludendorff. Od maďarské strany žádal v první řadě zbraně a materiální podporu. Cílem jejich společného programu se mělo stát nejprve svržení rakouské sociálně demokratické vlády, pak zaměřit pozornost na Československo a rozdělit je, a poté by v Německu převzala moc Ludendorffova vojenská diktatura. Bílé pravicové organizace měly připravovat puč, aby v každé zemi převzala moc vysloveně nacionalistická křesťanská vláda. Ti, co připravovali společnou maďarsko-bavorsko-rakouskou akci, včetně regenta Horthyho, se pohybovali mimo realitu, jak o tom svědčí jejich plány, které neopustily úroveň snů a představ. Přispěly však k vytváření takového obrazu o Maďarsku, podle něhož jisté vedoucí vládní kruhy jsou ochotny přijímat krajně pravicové, fašistoidní, hazardérské politické plány. To v pozdějších letech působilo mezinárodní komplikace, narušující autoritu země.

V maďarské zahraniční politice zatím ještě nebyla uplatňována zásada koherentního řízení. Situace se však změnila spolu s rozvojem bethlenovské konsolidace, od let 1922-1923, kdy se už projevilo jednotné řízení zahraniční politiky, jejíž nitky se soustřeďovaly v rukou ministerského předsedy. Spolu s tím však vedle hlavního proudu

9 Podrobněji srov. Ignác Romsics, Bethlen István, Budapest 1999

EVA IRMANOVÁ

MAĎARSKO
A VERSAILLESKÝ
MÍROVÝ SYSTÉM

albis international

2002